

ЛИТОВЦІ В УКРАЇНІ: ЕТНІЧНА САМООРГАНІЗАЦІЯ

Становлення українсько-литовських контактів було пов'язано з литовською експансією (з XIII ст.) на білоруські та українські землі. Відбувалася вона здебільшого шляхом мирної інкорпорації, оскільки литовські князі послуговувалися принципом: «Старого не рушимо, нового не вводимо». Така політика ґрунтувалась на тому, що Литва переймала надбання культури, уже вироблені на українських землях, зокрема мову діловодства, правничу культуру і традицію, а в особі городенського князя (майбутнього великого князя литовського) Вітовта – навіть православне сповідання християнства.

Проте кількасотлітнє заселення литовцями українських земель не було значним. За переписом 1897 р., на підросійській Україні (без Галичини, Закарпатської України та Буковини Північної) мешкало 1684 особи литовського походження. Більшість українських литовців мешкали у південних губерніях: Херсонській – 540 осіб (у тому в містах – 478, або 88,5 %) та Катеринославській – 325 осіб (з них у сільській місцевості – 230, або 70,8 %) [1].

В Одесі на початку минулого століття існували литовські допомогові та просвітянські товариства.

Під час Першої світової війни чисельність литовців на українських землях помітно зросла внаслідок евакуації сюди великих балтицьких промислових підприємств. Зокрема, за переписом 1919 р., в Києві проживало 1159 литовців. Згідно з переписом 1920, литовців в Україні мешкало понад 16 тис. осіб, у тому в Одеській губернії – 6359 осіб, Миколаївській – 5147, Харківській – 2044, Полтавській – 973, Чернігівській – 783 та в Кременчуцькій – 262 особи [1].

За підрадянської доби при більшовицьких партійних органах були створені «литовські» підрозділи. 1920 року постав Литовський відділ агітації та пропаганди при ЦК КП(б)У, основним завданням якого було проведення агітаційної кампанії, насамперед серед демобілізованих та тих, хто виявив намір реєвакуватися (поштовхом до реєвакуації литовців на Батьківщину стало проголошення 16 лютого 1918 р. незалежності Литовської держави [2]). Тоді ж було створено «литовські» секції при

губернських комітетах КП(б)У в Харкові, Катеринославі (тепер Дніпро) та Одесі. У Харкові видавалася газета «Дарбінінку балсас» («Голос робітника»), виходили неперіодичні збірники «Раудоной» та «Дірва». Водночас, зважаючи на реевакуацію, литовські секції були ліквідовані в Полтаві, Києві та Кременчуці. Відділ агітації та пропаганди, що діяв при Харківському губкомі й при ЦК КП(б)У, мав (у 1920 р.) клуб «Комуністас» («Комуніст»), при якому діяли секції (драматична, культурно-освітня, музична) і хор. Тут також функціонували вечірні курси для дорослих, на яких тричі на тиждень читалися «наукові та політичні лекції». Такий само клуб діяв при білорусько-литовському відділі Одеського губкому КП(б)У. Було відкрито литовську секцію при Одеському губернському відділі народної освіти, курси для дорослих, 3 литовських школи. У 1921 р. уповноважені Литовського відділу при ЦК КП(б)У працювали в Полтаві, Олександрівську (тепер Запоріжжя), Херсоні. У с. Покотилівка (тепер смт Харківського району Харківської області) діяв литовський дитячий будинок [1].

За переписом людности 1923 р., у містах УСРР проживали 4295 осіб литовського походження, зокрема, на Катеринославщині – 747, Харківщині – 746, Одещині – 742, Київщині – 655, Донеччині – 538, Полтавщині – 328, Чернігівщині – 190, Волині – 177.

Після реевакуації чисельність литовців в УСРР зменшується: згідно з даними перепису 1926, заг. кількість литовців у республіці становила 7186 осіб (0,05 % усього населення) [1].

У подальшому етнічна самоорганізація українських литовців занепадає, оскільки в офіційній політиці влади курс на «коренізацію» замінився боротьбою з «націонал-ухильництвом».

У 1959 р. литовців в Україні проживало 8906 осіб, 1970 р. – 10 715. Наступні переписи подають такі числа: у 1979 р. – 9658 осіб, 1989 р. – 11 278, 2001 р. – 7207 [1].

На кінець 1980-х рр. припадає початок визвольного руху в Литві і розпочинається відродження національної самосвідомості литовців в Україні. Весною 1990 р. в Києві ініціативна група поставила за мету створити *Товариство литовської культури*. 17 травня в залі Спілки письменників України відбулись установчі збори. Товариство було назване на честь найвідомішого литовського поета та драматурга Майроніса, який навчався в Київському університеті, про що зараз нагадує меморіальна дошка на будівлі Інституту філології Київського національного

університету імені Тараса Шевченка (Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14). Першими почали прокладати литовську стежину на київській землі Рута Малікенайте, Льонгіна Гаєвська, Онуте Ткаченкенє, Віргінія Алексюкенє, Аушра Тараненко, Альфонсас Пятраускас, Дмитро Чередниченко та активісти руху єднання литовців України, які в різні роки очолювали литовське товариство: Альфонсас Пятраускас, Рута Малікенайте, Юозас Вальтеріс, Віолета Янчук, Даля Макарова, Іна Жилене, Бронісловас Костіговас, Віргінія Хоружа, Євальдас Шніпас [3].

У жовтні 1990 р. в столиці розпочала роботу недільна литовська школа, а наступного року вперше відправлено службу Божу литовською мовою в київському костюлі св. Олександра.

Регіональні литовські товариства, які існували у багатьох містах країни, у травні 2004 р. об'єдналися в *Громаду литовців України* («Ukrainos lietuvių bendruomenė» – ULB), яка фактично діяла з 1992 р. [3]. Діяльність Громади спрямована на підтримку литовського етносу в усіх сферах суспільного життя, збереження національних традицій, розвиток культури і мистецтва, вирішення юридично-правових та соціально-гуманітарних питань, сприяння процесам інтеграції литовців в українське суспільство. ГЛУ входить до складу Громади Литовців Світу (PLB).

Наразі в складі ГЛУ – 11 громадських організацій і культурних центрів: у Києві, Дніпрі, Запоріжжі, Харкові, Вінниці, Львові, Нікополі Херсоні, Івано-Франківську, Кам'янському та Білій Церкві.

У Львові *Товариство литовців України «Медейна»* (Голова Марина Проценко) розпочало діяльність у 1993 р. Діє недільна литовська школа та дитячий ансамбль «Гінтарелай» (бурштинчики). Товариство бере участь у Днях Європи, святах та виставках міста. Влітку діти їдуть до Литви в Аланту у табір литовської мови та культури.

Від 1994 р. діє *Білоцерківське товариство литовської культури ім. 16 Лютого* (Голова Галина Лаздаускас), від 1995 р. – *Запорізьке обласне литовське товариство* (Голова Регіна Балтушіте-Фолькевич). 2015 р. у Запоріжжі відбувся 12-й фестиваль литовської пісні та танцю, присвячений 25 річниці товариства.

У 1999 р. у Вінниці заснований *Центр литовської культури та історії «Сакалас»* (сокіл) (Голова Василь Сугак). Він бере участь у різноманітних заходах та фестивалях міста, у 2015 р. організував виставку «Балтійський шлях в Україну», присвячену 25-й річниці цієї події. Центр був ініціатором зміни назви вулиці Свердлова на Князів Коріатовичів.

2000 р. зареєстровано *Литовське земляцтво* у Харкові (Голова Марія Шульга).

2002 року починає свою діяльність у Дніпрі громадська організація *литовський культурно-діловий центр «Гінтарас»* (бурштин) (Голова Галина Хмель-Дунай). У Центрі діють курси литовської мови; він бере участь у різних заходах, конференціях та фестивалях міста, збирає архівні документи про знаних мешканців Дніпра, які пов'язані з Литвою (приміром, про професора Олександра Бельгарда). У 2018 р. Центр видав книгу «Литовці Дніпровщини».

Від 2002 р. діє *Нікопольське литовське товариство* (Голова Александрас Жукайтис). А. Жукайтис є також засновником *Запорізького обласного литовського товариства*.

2006 р. засновано *Івано-Франківський обласний громадський центр литовської культури ім. Відунаса* (Голова Вітаутас Вайтекаускас).

У 2018 р. зареєстровано громадську організацію «*Громада литовців Херсонщини*» (Голова Наталія-Дануте Бімбірайте). Вона сприяла виданню книги А. Петрика про міжвоєнну Литву «„Світло та тіні” першої республіки: литовська держава у 1918-1940 р.». У вересні того ж року відбулась міжнародна науково-практична конференція «Сторіччя державного ренесансу у Литві (1918-2018): українсько-литовські паралелі», під час якої було презентовано розкопки городища Тягин та охоронні дії башти Вітовта.

З 2004 р. у Кам'янському діють два литовських ансамблі – дитячий танцювальний «Саулегража» (соняшник) та дорослий пісенний «Гесме» під керівництвом Албертаса Роже. Вони офіційно не зареєстровані і є частиною культурно-ділового центру «Гінтарас» у Дніпрі.

Всі Товариства та Центри святкують Різдво та Паску, а також національні свята (16 лютого – День Відновлення Державності, 11 березня – День Відновлення Незалежності та блипня – День коронації короля Міндаугаса).

При Київському *Товаристві литовської культури ім. Майроніса* діють хор «Вільтіс» (лит. Viltis – надія), який вже 27 років знайомить українців з Литвою, її піснями, традиціями, національним колоритом, є неодноразовим учасником традиційного мистецького форуму «Свято пісень литовців світу» у Вільнюсі; фольклорно-етнографічний ансамбль «Sesules» (сестрички), який був учасником міжнародних фольклорних фестивалів у Акчабаді (2013 р.) та в Геліболу (2017 р.) в Туреччині, бере

участь у днях культури Литви в Дніпрі, Одесі та Херсоні. Також діє відновлена недільна школа.

Вже котрий рік поспіль проходить акція марафону «5 за Литву» на Труханому півострові, в якому беруть участь як члени литовської громади, так і пересічні кияни. Стало традицією 6 липня (день коронації литовського короля Міндаугас) співати гімн Литви у Литовському сквері в Києві.

З окупацією Криму перестали діяти дві організації: створене 1999 р. *Кримське республіканське товариство литовської культури ім. К.М. Чюрлїоніса* (Голова Валите Логинова), яка випускало литовську газету «Тілтас» (міст) та видало книгу «Литовці у Криму», а також діюче від 2005 р. *Севастопольське литовське національно –культурне товариство «Таурас»* (тур) (Голова Рима Пабрежене).

Бойові дії на Донбасі припинили діяльність діючого з 2002 р. *литовське товариство Донбасу* (Голова Вальдас Ладавічюс).

Перший фестиваль пісні і танцю литовців України відбувся в Києві в 1998 р. Відтоді пройшли ще 7 таких мистецьких заходів (Київ, Львів, Вінниця та ін.), участь у них брали не лише литовці з різних районів України, а й ансамблі з Литви.

У липні 2000 р. в Українських Карпатах був організований молодіжний табір, у якому молодь знайомилася з традиціями та історією Литви, вивчала литовську мову, нові пісні і танці. Пізніше такі табори організовували в Криму (Євпаторія) і на Волині. Керівниками в цих таборах були литовські студенти.

Розмаїта і плідна культурно-просвітницька діяльність литовських організацій в Україні відбувається завдяки підтримці Посольства Литовської Республіки в Україні, міністерств закордонних справ та освіти Литовської Республіки.

1. Винниченко І. Литовці в Україні // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла–Мі. – К.: Наукова думка, 2009. – С. 188.
2. Якубова Л. Відновлення незалежності Литви. URL: www.jnsm.com.ua/h/0211Q
3. Інформацію надала Голова Громади литовців України Даля Макарова.